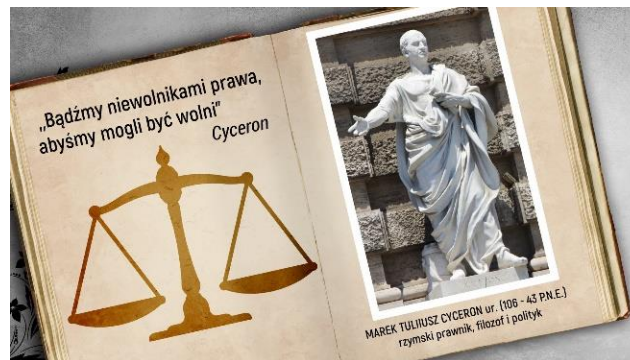

Prawa i obowiązki człowieka

(zajęcia świetlicowe)

Wstęp

Istnieje sentencja przypisywana Cynceronowi, rzymskiemu filozofowi, która brzmi następująco: *Bądźmy niewolnikami prawa, abyśmy mogli być wolni*. Brzmi to paradoksalnie, gdyż niewolnictwo i wolność są przeciwieństwami. Myśl ta pokazuje jednak głęboki sens prawa. Jest ono warunkiem ludzkiej wolności. Przepisy ograniczają nas – określają co jest dozwolone, a co nie – ale również chronią nas. Gdybyśmy grali w piłkę i nie istniałyby żadne zasady, nie wiadomo byłoby, kto jest zwycięzcą, a kto przegranym, jakie zachowania są dopuszczalne, a jakie nie. Właściwie trudno by nazwać taką zabawę grą.

Najbardziej fundamentalnymi zasadami są prawa człowieka. O ich nadrzędnym charakterze świadczą ich podstawowe cechy:

powszechność – oznacza, że obowiązują na całym świecie i przysługują każdemu z nas;
przyrodzoność – oznacza, że nabywamy je z chwilą urodzenia;
niezbywalność – oznacza, że nie możemy się ich zrzec;
nienaruszalność – oznacza, że żadna władza nie może nas ich pozbawić;
naturalność – oznacza, że nie wymagają potwierdzenia przez władze państwową;
niepodzielność – oznacza, że istnieją jako całość.

Należy pamiętać, że osobom poniżej 18 roku życia przysługuje ponadto szczególny rodzaj ochrony – [prawa dziecka](#). Prawa te nie zawsze były oczywiste. W przeszłości uważano, że dzieci są wyłączną własnością rodziców, którzy mogą decydować o każdym aspekcie ich życia. Współcześnie uważa się, że dzieci, mimo że nie mają pełni praw publicznych, są przedmiotem szczególnej troski, gwarantowanej międzynarodowymi i krajowymi przepisami.

JA I MOJE PRAWA

Alicja, 16-letnia uczennica technikum, ma kłopoty z prawem. Zawsze lubiła angażować się w ochronę przyrody. Odkąd pamięta, los zwierząt i roślin był dla niej bardzo ważny i nie uznawała tu kompromisów. Dlatego tak bardzo zdenerwowało ją, gdy dyrekcja postanowiła wyciąć kilkudziesięcioletni dąb, który stał obok szkoły. Na jego miejscu chciano zbudować nowoczesny plac zabaw. Podobno dąb był schorowany i spadające gałęzie zagrażały przechodniom. Nie przekonywało to jednak Alicji, która protestowała przeciwko tej decyzji, wystosowała apel do dyrektorki szkoły. To jednak nie pomogło. Zdesperowana Alicja sięgnęła zatem po radykalniejsze środki. Gdy pod szkołą ustawiono sprzęt budowlany postanowiła go zniszczyć, by uniemożliwić dalsze prace. Nocą wybiła szyby w traktorze pozostawionym przez robotników. Następnego ranka nikt nie miał wątpliwości, kto mógł się dopuścić tego czynu. Uczennica trafia zatem na komisariat policji, gdzie rozmawia z sierżantem Krzysztofem. Alicji towarzyszy jej ojciec, gdyż zgodnie z prawem osoby nieletnie – mające poniżej 17 lat – muszą być przesłuchiwane w towarzystwie rodziców, opiekuna prawnego lub obrońcy.

Rozdział 1

Czy łamanie prawa może być uzasadnione prawem?

W pierwszej części przesłuchania Alicja tłumaczy się ze swojego postępowania, odwołując się do [praw człowieka](#) oraz pojęcia wolności. Policjant stara się jej wytłumaczyć, że walcząc o swoje prawa, nie może ignorować praw innych.

- Pani Alicjo, popełniła pani czyn karalny. Proszę mi wyjaśnić motywy swojego działania.
- Nie miałam wyboru, musiałam jakoś zatrzymać wycinkę tego drzewa.
- Nie miała pani wyboru, czy to znaczy, że ktoś pani kazał lub namawiał do zniszczenia tego sprzętu?
- Nie, źle się wyraziłam. Chodziło mi o to, że sprawa była najwyższej wagi i chciałam zrobić wszystko, by chronić to drzewo.
- Sprawa najwyższej wagi? Czy pani nie przesadza, przecież to tylko drzewo, na dodatek stare.
- Tu nie chodzi tylko o drzewo, to kwestia praw człowieka. Drzewo to zieleń, a zieleń to czyste powietrze!
- Nie przypominam sobie takiego prawa człowieka, które zabraniałoby wycinania drzew.
- Trzecia generacja praw człowieka mówi przecież o prawie do życia w czystym środowisku naturalnym. Jest to gwarantowane przez międzynarodowe konwencje.
- Znajomość międzynarodowych konwencji nie tłumaczy jednak pani zachowania. Proszę mi wyjaśnić, dlaczego pani wyłukła te szyby – nadal nie widzę związku pomiędzy pani postępowaniem a prawami człowieka.
- Wytłuczona szyba to nic w porównaniu ze ściętym drzewem. Są rzeczy ważne i ważniejsze. Dla mnie czymś fundamentalnym jest ochrona przyrody. Chciałam w ten sposób zaprotestować przeciwko łamaniu moich podstawowych praw. Żyjemy w wolnym kraju

i mam do tego prawo.

— Nikt nie zabrania pani mieć własnego zdania. Właściciel firmy ma jednak także swoje prawa. Jednym z nich jest prawo do własności, które pani naruszyła. Wśród praw człowieka jest też prawo do pracy, którego go pani pozbawiła, niszcząc jego sprzęt. Skrzywdziła pani niewinnego przedsiębiorcę, który nie decydował o wycince drzew. On tylko wykonywał swoją pracę – miał zarobić, a stracił.

— Strażnicy w obozach też tylko wykonywali swoją pracę...

— Myślę, pani Alicjo, że to jednak niedopuszczalne porównanie. Ponadto w tym przypadku nie działo się nic nielegalnego – dyrekcja szkoły miała wszystkie wymagane pozwolenia.

— To nie było jednak zgodne z prawami człowieka!

— Proszę pani, wszystko, nawet najszlachetniejszą ideę, można doprowadzić do absurdu. Nie może pani walczyć o swoje prawa, zapominając o prawach innych.

Rozdział 2

Siła i bezsilność samorządu szkolnego

Policjant sugeruje, by w rozwiązywaniu takich konfliktów prosić o pomoc samorząd szkolny. Alicja opowiada o swoich doświadczeniach z samorządem.

— Pani Alicjo, poza tym, czy nie można było inaczej? Dogadać się, porozmawiać? Czy naprawdę trzeba było sięgać po tak drastyczne metody?

— Próbowałam, ale nikt mnie nie słuchał. Napisałam list do dyrekcji, lecz został on zignorowany. Pani dyrektor powiedziała tylko, że nowy plac zabaw jest potrzebny.

— Czy to była pani samodzielna inicjatywa? Nikt pani nie pomógł?

— Tata mi pomógł pisać list, wydrukowałam, podpisałam i zaniosiłam do szkoły.

— Lepszym rozwiązaniem byłoby napisać petycję, zebrać podpisy innych uczniów i rodziców. Takie pismo ma większą moc oddziaływania. Pokazałaby pani, że ta sprawa dotyczy wielu osób.

— To przecież oczywiste, że to drzewo jest ważne dla wszystkich. Na zbieranie podpisów nie miałam czasu, zresztą nie wiem, czy ktokolwiek by mi taki dokument podpisał.

— Jest przecież [samorząd uczniowski](#). Skoro jest pani aktywna i zaangażowana, to dlaczego nie wykorzystywała pani tej możliwości? To przecież samorząd jest organem powołanym po to, by przedstawiać władzom szkoły opinie dotyczące spraw szkoły. Dlaczego samorząd nie zajął się tą sprawą?

— Nie wiem, nie jestem w samorządzie, zresztą ich pewnie by to w ogóle nie interesowało.

— Jeśli pani nie spróbowała, to skąd może pani wiedzieć, że to nieskuteczne. Zamiast rzucać kamieniami, trzeba było iść do samorządu.

— W naszej szkole samorząd zajmuje się jedynie głupotami: mają gazetkę i bloga z beznadziejnymi dowcipami, organizują turnieje piłki nożnej. Nie zajmują się w ogóle sprawami poważnymi.

— Ktoś jednak ich wybrał.

— Tak, ale te wybory to fikcja. Przewodniczącym został pupilek pani dyrektor, który na wszystko się zgadza. Samorząd organizuje wyjścia do kina i w ten sposób kupuje sobie sympatię uczniów.

— Cóż, nie znam sytuacji w tej szkole, ale jeżeli rzeczywiście jest tak, jak pani mówi, to jest to sytuacja patologiczna. Może to pani zmienić.

— Tu się nie da nic zmienić, wolę działać na własną rękę.

— I trafiać na komisariat... Coś pani powiem: samemu niewiele można zdziałać. Prawa człowieka nie powstałyby, gdyby nie współpraca wielu ludzi. Nie miałyby sensu prawa dziecka, gdyby nie organizacje, które dbają o ich przestrzeganie. Pojedynczo będzie pani

nieskuteczna.

— Mam koleżankę, która mnie popiera, ale nigdy nie ma odwagi powiedzieć tego na głos. Boi się, że nauczyciele będą na nią krzywo patrzeć i będzie miała gorsze oceny.

— Proszę też pamiętać, że istotą samorządu jest samorządność. To oznacza, że uczniowie sami mają zorganizować swoją pracę, a nie oglądać się na nauczycieli. Musi pani przekonać pozostałych uczniów do swoich racji. Zgłosić swoją kandydaturę i wygrać następne wybory na przewodniczącą. Łatwo nie będzie, ale jeśli pani nie spróbuje, to na pewno się nie uda. Co najważniejsze – ma pani do tego prawo!

Rozdział 3

Kto za to wszystko zapłaci?

W ostatniej części rozmowy pojawia się problem odpowiedzialności za popełnione czyny. Alicja spowodowała straty, za które ktoś musi zapłacić. Policjant uświadamia konsekwencje prawne jej postępowania.

— Pani Alicjo, pora skończyć filozofowanie i zmierzyć się z konsekwencjami. Prawo to nie tylko gwarancja swobód, ale i obowiązki.

— Czyli jestem teraz przestępcą?

— Nie, gdyż nie dokonała pani [przestępstwa](#). Sprawy te reguluje kodeks wykroczeń i ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Dopuściła się pani [wykroczenia](#) polegającego na umyślnym zniszczeniu cudzego mienia. Nie było ono na szczęście poważne, szkoda jest zatem małej wartości. Gdyby straty były większe niż ¼ minimalnego wynagrodzenia, to zmieniałoby kwalifikację czynu.

— Z tego wynika, że mi się udało.

— Nie ma pani ukończonych 17 lat i w związku z tym nie będzie odpowiadać jak [osoba pełnoletnia](#). Więc sąd raczej nie nałoży kary aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny, które grożą za ten czyn. Jednak ukończyła już pani 13 rok życia, do którego za czyny swoich dzieci odpowiadają dorośli i zostaną wyciągnięte konsekwencje.

— To chyba nie jest tak źle.

— Na pewno trzeba będzie pokryć koszty spowodowanej szkody. Przypuszczam, że te pokryje obecny tutaj pani ojciec, gdyż jest pani na jego utrzymaniu i nie posiada własnego majątku. Właściciel firmy ma prawo wytoczyć proces cywilny, dlatego sugeruję porozumieć się z nim wcześniej, by tego uniknąć. Sąd zaś zdecyduje, jakie zastosować wobec pani środki wychowawcze lub poprawcze.

— Mnie wychowywać? Przecież ja mam 16 lat!

— Z punktu widzenia prawa dopuściła się pani wykroczenia, a zadaniem sądu jest zastosować takie środki, które będą w stanie zapewnić prawidłową [resocjalizację](#).

— Przecież ja jestem prawie dorosła, nie rozumiem.

— Popełnienie czynu zabronionego, niezależnie czy jest się osobą małoletnią czy pełnoletnią, jest oznaką demoralizacji. Celem kary jest zaś resocjalizacja, czyli przystosowanie pani do życia w społeczeństwie. Mówiąc inaczej: by już nigdy pani niczego nie zniszczyła – nawet w imię szczytnych ideałów.

— Jaka to może być kara? Nie pójdę przecież do więzienia.

— W przypadku [nieletnich](#) nie stosuje się kary więzienia jako kary pozbawienia wolności, lecz umieszcza się winnego w zakładzie poprawczym. Oczywiście z pewnymi wyjątkami – w szczególnych przypadkach, w zależności od rodzaju popełnionego czynu zabronionego, do zakładu karnego trafiają nieletni po ukończeniu 15 roku życia. To na szczęście pani nie grozi. Możliwe, że sąd nakaze naprawę wyrządzonej szkody oraz nadzór kuratora lub wykonanie określonych prac na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej – by mieć pewność, że

poprawi pani swoje postępowanie.

— Nie brzmi to zbyt groźnie. Przynajmniej udało mi się zatrzymać wycinkę drzewa, a także zwrócić uwagę na problem. Cena nie wydaje się zbyt wysoka.

— Obawiam się, że wybrała pani najgorszą z możliwych metod! Trudno będzie teraz potraktować pani troskę o przyrodę na poważnie. Powstała również strata, którą ktoś musi pokryć. Będą to zapewne pani rodzice. Konsekwencje pani czynu dotkną wielu ludzi. Pani sumieniu pozostawiam pytanie, czy takie przerzucenie odpowiedzialności jest uczciwe.

Polecenie 1

Polski filozof Leszek Kołakowski twierdził, że z każdej szlachetnej idei można zrobić pałkę do okładania innych ludzi po głowie. Czy zgadzasz się z tym stwierdzeniem? Czy z praw człowieka również można zrobić taka pałkę? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Polecenie 2

Jak działa samorząd uczniowski w Twojej szkole? Czy wiesz kto zasiada w jego władzach i jakie realizuje działania?

Czy znany jest Ci regulamin samorządu?

Polecenie 3

Zastanów się czy limit wieku, do którego za czyny dzieci odpowiadają ich rodzice jest odpowiedni?

Podaj argumenty za lub przeciw jego zmianie.

Podsumowanie

John Stuart Mill, jeden z twórców liberalizmu, stwierdził, że jedynym ograniczeniem wolności jednostki, może być wolność drugiego człowieka. Parafrazując można powiedzieć, że [prawo](#) kończy się tam, gdzie zaczyna się prawo drugiego człowieka. Rolą prawa jest ochrona nie tylko *naszej* jednostki, ale także pozostałych jednostek żyjących w społeczeństwie.

Ważną cechą praw człowieka jest ich niepodzielność. Oznacza to, że nie można ich traktować wybiórczo i zależnie od okoliczności powoływać się na ten lub inny artykuł. [Prawa człowieka](#) stanowią integralną całość – są ze sobą wzajemnie powiązane. To ważne, by postrzegać je jako system, a nie zbiór luźnych zasad.

Ciekawym dylematem prawnym i moralnym jest pytanie, czy można łamać prawo w obronie innych zasad lub wartości. Bohaterka materiału – Alicja – uznała, że może złamać prawo w celu ochrony innych wartości. Postępowanie takie określane jest jako [obywatelskie nieposłuszeństwo](#). Wielu filozofów i teoretyków prawa uważa, że jest to postępowanie uzasadnione w przypadku, gdy wprowadzane przez państwo przepisy stają w rażącej sprzeczności z istotnymi wartościami demokratycznymi. Przykładowo Martin Luther King – przywódca ruchu walczącego o równouprawnienie czarnoskórych mieszkańców USA – organizował protesty lub strajki. Były one niezgodne z obowiązującymi przepisami

prawnymi, lecz ich celem było udowodnienie, że przepisy te są niesprawiedliwe i sprzeczne z demokratycznymi wartościami czy też prawami człowieka. Innymi postaciami, którzy stosowali takie metody był Mahatma Gandhi oraz Jacek Kuroń. Badacze podkreślają jednak, że uzasadnione obywatelskie nieposłuszeństwo musi być wolne od przemocy. Postępowanie Alicji trudno zatem określić w ten sposób. Alicja dopuściła się przemocy niszcząc cudzą własność, a w dodatku trudno zakwalifikować wycięcie jednego schorowanego drzewa za rażące naruszenie praw obywatelskich. Cel nie może uświęcać środków.

Ćwiczenia

Połącz w pary prawa człowieka z opisem sytuacji, które są ich zaprzeczeniem.

ktos kradnie tobie rower, rząd zakazuje grania w piłkę nożną, aresztowane są osoby krytykujące politykę rządu, fabryka emituje do atmosfery niebezpieczne gazy, pracodawca nie płaci swoim pracownikom pensji w terminie, dzieci i młodzież nie mogą chodzić do szkoły

prawo do zdrowego środowiska naturalnego	
prawo do rozrywki	
prawo do nauki	
prawo do wynagrodzenia	
prawo do własności	
prawo do głoszenia swoich poglądów	

Dopasuj prawa człowieka do opisu sytuacji, które są ich zaprzeczeniem.

prawo do nauki, prawo do własności, prawo do rozrywki, prawo do zdrowego środowiska naturalnego, prawo do rozrywki, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do wynagrodzenia, prawo do własności, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do własności, prawo do zdrowego środowiska naturalnego, prawo do zdrowego środowiska naturalnego, prawo do rozrywki, prawo do zdrowego środowiska naturalnego, prawo do rozrywki, prawo do nauki, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do własności, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do rozrywki, prawo do wynagrodzenia, prawo do nauki, prawo do własności, prawo do własności, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do wynagrodzenia, prawo do nauki, prawo do wynagrodzenia, prawo do głoszenia swoich poglądów, prawo do zdrowego środowiska naturalnego, prawo do wynagrodzenia, prawo do wynagrodzenia, prawo do rozrywki, prawo do nauki, prawo do nauki, prawo do zdrowego środowiska naturalnego

..... – fabryka emituje do atmosfery niebezpieczne gazy

..... – rząd zakazuje grania w piłkę nożną

..... – dzieci i młodzież nie mogą chodzić do szkoły

..... – pracodawca nie płaci swoim pracownikom pensji w terminie

..... – ktoś kradnie tobie rower
 – aresztowane są osoby krytykujące politykę rządu

Na podstawie zdobytej wiedzy zdecyduj czy dane zdanie jest prawdziwe czy fałszywe.

Samorząd uczniowski jest wybierany przez dyrektora szkoły.	
Każdy uczeń wchodzi w skład samorządu uczniowskiego.	
Aby być członkiem samorządu uczniowskiego potrzebna jest zgoda rodziców.	
Samorząd nie może wydawać gazetki szkolnej.	
Każdy uczeń ma prawo wybierać przedstawicieli do organów samorządu.	
Organy samorządu uczniowskiego powinny reprezentować interesy szkoły.	
Opiekun samorządu uczniowskiego jest wybierany przez radę pedagogiczną.	
Dyrektor szkoły nie może zabronić powołania organów samorządu uczniowskiego.	

Na podstawie zdobytej wiedzy zdecyduj czy dane zdanie jest prawdziwe czy fałszywe.

Prawda, Fałsz, Prawda, Prawda, Prawda, Fałsz, Prawda, Fałsz, Fałsz, Fałsz, Prawda, Fałsz, Prawda, Fałsz, Fałsz, Prawda

Każdy uczeń ma prawo wybierać przedstawicieli do organów samorządu.

.....

Każdy uczeń wchodzi w skład samorządu uczniowskiego.

.....

Organy samorządu uczniowskiego powinny reprezentować interesy szkoły.

.....

Dyrektor szkoły nie może zabronić powołania organów samorządu uczniowskiego.

.....

Samorząd nie może wydawać gazetki szkolnej.

.....

Opiekun samorządu uczniowskiego jest wybierany przez radę pedagogiczną.

.....

Samorząd uczniowski jest wybierany przez dyrektora szkoły.

.....

Aby być członkiem samorządu uczniowskiego potrzebna jest zgoda rodziców.

.....

W każdym ze zdań wybierz prawidłową odpowiedź.

17 lat, mniej niż 15 lat, 18 lat, socjalizacja, 13 lat, wykroczeniem, resocjalizacja, więzienie, mniej niż 13 lat, nadzór kuratora, przestępstwem, mniej niż 7 lat, umieszczenie w zakładzie poprawczym, defraudacją, penalizacja

Spowodowanie strat większych niż 1/4 minimalnego wynagrodzenia jest:

.....

Wyłączna odpowiedzialność za postępowanie dzieci spada na rodziców, których podopieczny ma:

Nieletni mogą odpowiadać na takich samych zasadach jak dorośli, gdy ukończą:

.....
Celem zastosowania środków wychowawczych lub poprawczych, mających doprowadzić do poprawy zachowania jest:

Na jaką karę nie można skazać osoby, która nie ukończyła 15 lat?
.....

Słowniczek

Obywatelskie nieposłuszeństwo

celowe działanie polegające na łamaniu obowiązujących przepisów prawa w imię wyższych wartości i zasad.

Osoba fizyczna

sposób, w jaki określa się w prawie cywilnym każdego człowieka od chwili urodzenia aż do śmierci.

Osoba małoletnia

w polskim prawie cywilnym osoba, która nie ukończyła 18 lat lub kobieta do 16 roku życia, jeżeli wstąpiła w związek małżeński.

Osoba młodociana

w polskim prawie karnym jest to osoba, która w chwili popełnienia czynu zabronionego, nie ukończyła 21. roku życia.

Osoba nieletnia

w polskim prawie karnym osoba, która nie ukończyła 17 lat.

Osoba pełnoletnia

status osoby fizycznej w prawie cywilnym z chwilą ukończenia 18 lat lub z chwilą zawarcia związku małżeńskiego przez kobietę, która ukończyła 16 lat.

Osoba prawna

sposób, w jaki określa się w prawie cywilnym trwale wyodrębniony zespół ludzi tworzących jednostkę organizacyjną, np. firma, organizacja pozarządowa.

Prawa człowieka

zbiór najbardziej fundamentalnych i uniwersalnych zasad przysługujących każdemu człowiekowi.

Prawa dziecka

zbiór praw i wolności służących do ochrony dzieci, jak osób które nie mogą samodzielnie funkcjonować w społeczeństwie.

Prawo

jest to system norm określających w sposób abstrakcyjny zasady postępowania, określający prawa i obowiązki danej zbiorowości oraz konsekwencje wynikające ze złamania przepisów.

Prawo cywilne

część prawa regulująca stosunki pomiędzy podmiotami prawa prywatnego, czyli np. pomiędzy osobami fizycznymi.

Prawo karne

część prawa regulująca odpowiedzialność człowieka za popełnienie czynów zabronionych pod groźbą kary kryminalnej.

Przestępstwo

czyn zabroniony będący zbrodnią lub występkiem o dużej szkodliwości społecznej.

Resocjalizacja

działanie, którego celem jest zmiana zachowania jednostki zgodnie z przyjętymi w danym społeczeństwie normami społecznymi i prawnymi.

Samorząd uczniowski

zbiór wszystkich uczniów danej szkoły, którzy zgodnie z prawem oświatowym mają prawo wybrać swoich przedstawicieli w celu do rozwiązywania problemów życia szkolnego.

Wykroczenie

czyn zabroniony o niskiej szkodliwości społecznej.

Małgorzata Pietrzykowska